

EducationLab
What works in education

Ieder kind een kans!

Interventies voor gelijke kansen in het basisonderwijs.

Bevindingen uit onderzoek in samenwerking met het Jeugdeducatiefonds en de
ABN AMRO Foundation

September 2020

Education Lab Netherlands

Dr. Sanne van Wetten

Prof. dr. Inge de Wolf

Colofon

Titel: **Ieder kind een kans! Interventies voor gelijke kansen in het basisonderwijs.**

Auteurs: Education Lab Netherlands; Sanne van Wetten en Inge de Wolf.

Publicatiedatum: 23-09-2020

© Education Lab Netherlands 2020

Dit is een uitgave van Education Lab Netherlands. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Voorwoord	5
2. Hoe kansrijk zijn de interventies? Lessen uit internationaal literatuuronderzoek.....	6
3. Het gebruik van interventies en behoeftes van scholen	14
4. Conclusie.....	19
Referenties.....	20
Appendix.....	23
A1. Vragenlijst.....	23

Samenvatting

Gelijke kansen onder druk

Onderwijs is zeer bepalend voor het latere succes van leerlingen. De huidige samenleving is een diploma-samenleving, de onderwijsresultaten en het behaalde diploma bepaalt in grote mate wat voor soort werk mensen later krijgen en wat ze gaan verdienen. Ook internationaal zien we een sterke samenhang tussen de onderwijsresultaten en de economische prestaties. In Nederland zien we dat de onderwijsresultaten de laatste 10 jaar ongelijker zijn geworden; het diploma en inkomen van de ouders is bepalender geworden voor de kansen van leerlingen. De opgelopen onderwijsongelijkheid zet naar verwachting de toekomstige inkomensgelijkheid onder druk.

De COVID-19 crisis is hier recent bovenop gekomen, met schoolsluitingen en afstandsonderwijs voor leerlingen. Dit leidt naar verwachting tot een verdere afname van gelijke kansen in het onderwijs, waarbij met name kwetsbare groepen leerlingen extra achterstanden oplopen en hun talenten onderbenut blijven.

Vijf effectieve interventies

Als we het verder oplopen van de onderwijsongelijkheid willen voorkomen, moeten we nu investeren in onderwijs en met name in interventies waarmee achterstanden van leerlingen voorkomen worden. Internationaal onderwijsonderzoek laat zien dat er hiervoor effectieve interventies bestaan. Effectieve interventies om gelijke kansen te bevorderen en achterstanden bij leerlingen weg te werken zijn onder andere:

1. *De beste leerkracht voor de klas*
2. *Het aanbieden van extra uren onderwijs aan leerlingen*
3. *Betrekken van ouders*
4. *Aansluiting van onderwijs met zorgpartners*
5. *Het verbreden van de horizon*

Voor elk van de interventies geldt dat ze met name effectief zijn als ze gericht worden ingezet, dat wil zeggen specifiek op de achterstanden van leerlingen.

Ervaringen van leraren

In welke mate ze ook in Nederland effectief zijn, weten we nog niet goed. Wel blijkt dat de overgrote meerderheid van de leraren op de basisscholen van het Jeugdeducatiefonds (JEF) de vijf interventies effectief acht. Volgens leraren zijn de beste leerkracht voor de klas en het verbreden van de horizon het meest effectief om achterstanden weg te werken. De vijf interventies worden ook alle vijf toegepast op de JEF-scholen.

De leraren schatten dat 42% van de leerlingen op hun scholen achterstand hebben opgelopen door de COVID-19 crisis. Ze zijn van mening dat deze achterstanden het beste weggewerkt kunnen worden door het inzetten van extra uren en het aannemen van meer leerkrachten en/of onderwijsassistenten. Leraren vinden het met name belangrijk om extra uren in te zetten waar het

voor het kind nodig is, binnen kleinere groepen, met een focus op de kernvakken in het curriculum. Van de leraren heeft 43% wel zorg of hiervoor voldoende middelen beschikbaar zijn.

Highlights

- Achterstanden kunnen worden aangepakt door te zorgen voor goede leerkrachten voor de klas, het aanbieden van extra uren, het betrekken van ouders, samenwerking tussen onderwijs en zorg, en het verbreden van de horizon.
- Onderzoek laat zien dat het aanbieden van extra uren en een goede leerkracht voor de klas de meest effectieve manieren zijn om achterstanden aan te pakken.
- Het betrekken van ouders komt het vaakst voor op scholen (93% van de leerkrachten), het aanbieden van extra uren komt het minst vaak voor op scholen (68% van de leerkrachten).
- 25% van de leerkrachten geven aan dat extra handen in de klas nodig zijn om achterstanden aan te kunnen pakken.
- Leerkrachten geven aan dat gemiddeld 42% van leerlingen op scholen die bij het JEF zijn aangesloten een extra achterstand hebben opgelopen als gevolg van de COVID-19 maatregelen.
- 43% van de ondervraagde leerkrachten geeft aan dat er niet voldoende middelen beschikbaar zijn op hun school om achterstanden aan de pakken.
- Gericht investeren in het aanpakken van achterstanden in het onderwijs kan helpen toekomstige inkomensongelijkheid te reduceren.

1. Voorwoord

Kansenongelijkheid in het onderwijs is, nu meer dan ooit, een belangrijk thema. Waar je als kind bent geboren, wie je ouders zijn en hoeveel zij verdienen, zijn bepalend voor de kansen die je krijgt in het onderwijs, en de rest van het leven. Nederland is een van de landen waar gelijke kansen onder druk staan en de ongelijkheid op cruciale momenten in schoolloopbanen oploopt (McKinsey, 2020; Ministerie van Financiën, 2020; Inspectie van het Onderwijs, 2020; Centraal Planbureau, 2019). De COVID-19 crisis heeft de verschillen tussen leerlingen naar verwachting verder vergroot, mede omdat niet alle leerlingen evenveel hebben kunnen profiteren van het onderwijs gedurende deze crisis. Zo was school niet langer de veilige plek voor leerlingen in een onveilige thuissituatie, hadden niet alle leerlingen digitale hulpmiddelen om afstandsonderwijs te volgen en is de thuissituatie niet bij alle leerlingen geschikt of stimulerend om thuis te werken. Ook zijn er grote verschillen tussen scholen in het soort en de kwaliteit van het afstandsonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2020).

Gelukkig laat internationaal onderzoek zien dat kansenongelijkheid in het onderwijs tegengegaan kan worden. Dat het mogelijk is gelijke kansen te bevorderen is een positieve boodschap die centraal staat in het online seminar dat op 23 september 2020 georganiseerd wordt door het Jeugdeducatiefonds, ABN AMRO Foundation, gemeente Amsterdam en het Nationaal Programma Rotterdam Zuid. In dit seminar worden een vijftal interventies belicht die kunnen helpen om kansenongelijkheid in het onderwijs tegen te gaan:

1. Het aanbieden van extra uren onderwijs aan leerlingen
2. De beste leerkracht voor de klas
3. Betrekken van ouders
4. Aansluiting van onderwijs met zorgpartners
5. Het verbreden van de horizon

Ten behoeve van dit seminar hebben de onderzoekers van het Education Lab twee deelonderzoeken uitgevoerd. Het eerste deelonderzoek is een internationaal literatuuronderzoek naar de mogelijke langetermijneffecten van deze vijftal interventies tegen kansenongelijkheid. In deze studie verzamelen we inzichten over effecten van deze interventies op scholen in Europa en de Verenigde Staten. We maken hierbij gebruik van de uitgebreide literatuur en literatuuroverzichten uit de 'What works in education'-stroming, die in de meeste landen de laatste jaren een hoge vlucht heeft genomen.

Het tweede deelonderzoek beschrijft in hoeverre de vijf interventies worden ingezet in de scholen die bij het Jeugdeducatiefonds zijn aangesloten. Hierbij is gebruik gemaakt van een enquête die onder leraren en schoolleiders van deze scholen is afgenomen. Ook beschrijven we op basis van deze enquête welke behoeftes er zijn om de aanpak van kansenongelijkheid verder mogelijk te maken.

2. Hoe kansrijk zijn de interventies? Lessen uit internationaal literatuuronderzoek

2.1. Doel

Het doel van dit deelonderzoek was om de effecten van een vijftal interventies op kansenongelijkheid in kaart te brengen:

1. Het aanbieden van extra uren onderwijs aan leerlingen
2. De beste leerkracht voor de klas
3. Betrekken van ouders
4. Aansluiting van onderwijs met zorgpartners
5. Het verbreden van de horizon

Wij beschrijven hieronder vooral de effecten van deze interventies voor leerlingen, op de korte en de lange termijn. Waar mogelijk kijken we daarnaast mogelijke financiële consequenties voor de maatschappij.

2.2. Methode

Literatuuronderzoek

We hebben voor deze informatie gebruik gemaakt van een aantal bestaande reviews van de literatuur, zoals *Kansrijk Onderwijsbeleid* (CPB, 2016), *Update Kansrijk Onderwijsbeleid* (CPB, 2020), de notitie *Effectieve interventies leerachterstanden in het primair onderwijs* (CPB, 2018), de reviews van de NRO kennisrotonde en de overzichtsstudies van de Education Endowment Foundation (<https://educationendowmentfoundation.org.uk/>). Daarnaast hebben we een aantal aanvullende individuele studies geraadpleegd.

We hebben zoveel mogelijk een selectie gemaakt van studies die causale verbanden laten zien, d.w.z. studies die voldoen aan de hoogste wetenschappelijke standaarden door gebruik te maken van een (quasi-)experimenteel design. Zo kan onderscheid gemaakt worden tussen oorzaak en gevolg, en kunnen we bepalen of onderzoeksuitkomsten het effect zijn van het inzetten van de onderzochte interventie. Waar studies geen gebruik maken van een design waarmee we oorzaak en gevolg kunnen onderscheiden, hebben wij dit aangegeven.

Effecten

We drukken de *leereffecten* van interventies uit in het **aantal standaarddeviaties (SD)** dat een leerling beter presteert in een domein. Deze effecten geven aan wat leerlingen extra leren omdat ze meededen aan een interventie in vergelijking met leerlingen die niet meededen aan de interventie. In dit rapport worden de verwachte effecten van interventies omgezet in inkomensgroei en inkomenseffecten.

De *financiële effecten* van de interventies zijn uitgedrukt in **de persoonlijke bruto inkomensgroei per jaar** en, waar mogelijk, wat dit betekent voor **de inkomensgroei in de maatschappij**. Belangrijk om te noemen is dat we onze berekeningen baseren op schattingen van het CPB uit 2020. Deze schattingen zijn gebaseerd op statistische modellen. Dit betekent dat de berekeningen *geen werkelijke* kosten of opbrengsten weergeven, maar *mogelijke* kosten en opbrengsten die vergelijking tussen de uitkomsten van interventies mogelijk maakt. Deze cijfers geven hiermee een idee van de impact van de interventie(s). De lezer moet zich daarom realiseren dat **de nauwkeurigheid die de bedragen suggereren, benaderingen zijn, en geen harde bedragen**.

Persoonlijke bruto inkomensgroei voor leerling

Het CBP (2020) heeft berekend dat de persoonlijke bruto inkomensgroei die geassocieerd is met 1 SD hogere toetsscore gemiddeld €5665,- bruto per jaar bedraagt. De effecten van onderwijsinterventies kunnen uitgedrukt worden in de leerwinst, c.q. de verwachte stijging van toetsscores die gerelateerd zijn aan de interventie. Met deze informatie kunnen we dus bepalen welke inkomensgroei te verwachten is van een interventie. De berekening hiervoor is:

$$\text{Verwachte persoonlijke bruto inkomensgroei} = \text{Aantal SD's leerwinst} \times 5665$$

Extra arbeidsinkomen in de maatschappij: het structurele inkomenseffect

Het CBP heeft in 2016 voor sommige interventies uitgerekend wat het effect zou zijn op het BBP, oftewel de verwachte inkomensstijging die in de maatschappij verwacht wordt als gevolg van de interventie. Het CBP heeft deze berekeningen in juni 2020 geüpdatet, waarbij de financiële effecten van de interventies hernieuwd uitgedrukt worden in het structurele inkomenseffect (CPB, 2020). Dit is het structurele effect van een onderwijsmaatregel op het jaarlijkse extra arbeidsinkomen in de maatschappij als fractie van de macro loonsom. Het structurele inkomenseffect wordt uitgedrukt in een percentage stijging ten opzichte van de macro loonsom over 2018, wat €369 miljard bedraagt (CPB, 2020). De berekening die we hanteren om de maatschappelijke effecten uit te drukken is daarom:

$$\text{Structurele inkomenseffect} = \% \text{ verwachte stijging} \times 369.000.000.000$$

2.3. Resultaten

2.3.1. Goede leerkracht voor de klas

Het effect van een goede docent op leeruitkomsten van leerlingen is groot. Een goede docent kan een volledig onderwijsniveau op de middelbare school verschil maken (CPB, 2016). Een van de meest effectieve manieren om leerachterstanden te voorkomen is dan ook om een goede leerkracht voor de klas te zetten. Een van de weinige Nederlandse studies op dit terrein laat zien dat een goede leerkracht in groep 8 voor de leerlingen een extra leerwinst weet te realiseren van een half onderwijsniveau (ten opzichte van een slechte leerkracht) (van der Steeg, 2006). Hiermee is de beste leerkracht voor de klas een van de meest effectieve interventies voor leerlingen.

Ervaring is de meest belangrijke oorzaak van verschil tussen docenten, waarbij goede vaardigheden in leerinteracties erg belangrijk zijn om het beste uit leerlingen te halen (CPB, 2016). We geven hieronder een aantal voorbeelden van hoe deze vaardigheden versterkt kunnen worden.

Interventies m.b.t. ervaring en inwerken nieuwe docenten

- **Voorbeeld: Intensieve samenwerking** van nieuwe collega met ervaren collega (CPB, 2016; 2020; Jackson & Bruegmann, 2009):
 - Leereffect: 0,03 SD = € 170,- hoger jaarloon voor individu
 - Positief effect op inkomensstijging in maatschappij
 - Kosten: € 5 miljoen (CPB, 2016)
- **Voorbeeld: Coaching** voor alle beginnende docenten (CPB, 2016; 2020; Ingersoll, 2011):
 - Leereffect: 0,11 SD = € 623,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,0001% = € 369.000
 - Kosten: € 5 miljoen (CPB, 2016)/ 0 (CBP, 2020)

Interventies m.b.t. verbeteren leerling interacties

- **Voorbeeld: Een jaar lang intensieve lesobservaties en feedback van collega's** (CPB, 2016; 2020; Papay et al., 2020; Taylor & Tyler, 2012;):
 - Leereffect: 0,08 SD = € 453,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,03% = € 110.700.000
 - Kosten: € 155 miljoen (CPB, 2020)
- **Voorbeeld: Een jaar lang intensieve lesobservaties externe coach** (Allen e.a. 2011.; CPB, 2016; 2020; Papay et al., 2020; Taylor & Tyler, 2012)
 - Leereffect: 0,21 SD = € 1.190,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,08% = € 295.200.000
 - Kosten: € 240 miljoen (CBP, 2020)

2.3.2. Meer uren

Meer uren kunnen op verschillende manieren worden ingezet, bijvoorbeeld door verlengen van de lestijd, zomerscholen en tutoring. Het aanbieden van meer uren behelst in ieder geval extra tijd waarin leerlingen aanvullende lessen krijgen, binnen schooltijd of daarbuiten. Wel kunnen de intensiteit en duur van extra uren tussen verschillende onderzoeken verschillen. Ook kunnen de extra uren kunnen worden gegeven door leraren, of door andere professionals. Wanneer interventies gericht op een specifieke achterstand worden ingezet, kunnen er grotere effecten zijn voor kinderen van een lagere sociaaleconomische achtergrond. Een op een tutoring is de meest effectieve manier om extra uren in te zetten. Hieronder geven wij een aantal voorbeelden van de effecten van een aantal varianten om meer uren aan te bieden:

Verlengen van de schooltijd (EEF, 2019a)

Dit bestaat uit het verlengen van de schooldag, door lessen voor of na school, of het verlengen van een schooljaar. Gemiddeld gezien hebben programma's gemiddeld een effect van 0,11 SD (EEF, 2019a).

- **Voorbeeld: Verdubbeling van reken en taallessen** met effectief lesprogramma voor achterstandsleerlingen (CPB, 2016; 2020; Dougherty, 2015)
 - Leereffect: 0,11 SD = € 623,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,031% = € 114.390.000
 - Kosten: € 75 miljoen (CPB, 2020)

Zomerscholen (EEF, 2019b):

Zomerscholen geven leerlingen extra uren tijdens de zomervakantie. Sommige zomerscholen richten zich alleen op het geven van bijlessen, sommige bieden een heel programma aan waarbij een groter aanbod van activiteiten plaatsvindt. Meest effectief zijn programma's die zich richten op een specifieke achterstand van leerlingen. Gemiddeld gezien hebben programma's gemiddeld een effect van 0,18 SD.

- **Voorbeeld: Vrijwillige zomerscholen** voor kleuters met een onderwijsachterstand (CPB, 2016; 2020; Borman & Dowling, 2006)
 - Leereffect: 0,09 SD = € 510,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,002% = € 7.380.000
 - Kosten: 35 miljoen (CPB, 2020)

Tutoring (EEF, 2018a).

Bij een op een tutoring geeft een professional zoals ene leerkracht of assistent, of een andere volwassene die intensieve begeleiding biedt aan een leerling. Deze variant van aanbieden van extra uren is erg effectief, en heeft een gemiddeld leereffect van 0,31 SD (EEF, 2019a). Hieronder een voorbeeld waarvan we ook de maatschappelijke opbrengsten weten.

- **Voorbeeld: Matchingsprogramma** voor leerlingen met grotere achterstanden uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status (CBP, 2020; Cook et al, 2014).
 - Leereffect: 0,46 SD = € 2610,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,009% = € 33.210.000
 - Kosten: € 65 miljoen (CPB, 2020)

2.3.3. Betrekken ouders

Uit de literatuur weten we dat betrokkenheid van ouders belangrijk is voor prestaties van leerlingen. Het betrekken van ouders levert gemiddeld gezien een leereffect op van 0,22SD (EEF Toolkit, 2020).

Ouders trainen om hun kind te tutoeren bij het lezen is erg effectief. Daarnaast kan het informeren over de prestaties van hun kinderen leerprestaties verbeteren voor leerlingen in het voortgezet onderwijs. Ouders informeren over het dagelijkse gedrag en huiswerk van hun kinderen wanneer zij leerachterstanden hebben, kan zowel het gedrag, als de leerprestaties verbeteren. Hieronder noemen we een aantal voorbeelden van hoe ouders effectief betrokken kunnen worden. Bij de laatste twee voorbeelden ontbreken voldoende gegevens om een uitspraak te kunnen doen over de kosten en het structurele inkomenseffect. Deze worden daarom niet weergegeven.

- **Voorbeeld: Gezamenlijk lezen van boeken:**
 - Het lezen van 8 boeken met ouders in de zomervakantie voor kinderen met de 5% grootste achtstand (CPB, 2016; 2020; Kim, 2006):
 - Leereffect: 0,12 SD = € 680,- hoger jaarloon voor individu
 - Structureel inkomenseffect: 0,011% = € 40.590.000
 - Kosten: 5 Miljoen (CPB, 2020)
- **Voorbeeld: Ouderbetrokkenheid bij lezen en leestraining:** Ouders van leerlingen in de onderbouw van de basisschool krijgen een tutortraining om hun kind te helpen lezen (Sénéchal & Young, 2008)
 - Leereffect algemene betrokkenheid bij het lezen: 0,65SD = € 3682 hoger jaarloon voor individu.
 - Leereffect tutortraining :1,15 SD = € 6515 hoger jaarloon voor individu.
 - Leereffect luisteren naar lezen: 0,52 SD = € 2946 hoger jaarloon voor individu.
 - Leereffect voorlezen: 0,18 SD = € 1020 hoger jaarloon voor individu.
- **Voorbeeld: Ouderbetrokkenheid bij het lezen tijdens de zomer** (Kim & Quinn, 2013)
 - Leereffect: 0,22 SD = € 1246 hoger jaarloon voor individu

2.3.4 Samenwerking tussen onderwijs en zorg

Een deel van de leerlingen heeft extra zorg en ondersteuning nodig. Dit betreft met name kwetsbare leerlingen, zoals leerlingen met psychische problemen, leerlingen uit onveilige thuissituaties of leerlingen met een sociale beperking of een ernstige leerstoornis. Zonder extra zorg of ondersteuning, komen deze leerlingen niet of slecht tot leren, ongeacht hoe goed het onderwijs in een klas is. Gelukkig zijn er voor deze leerlingen ook tal van effectieve interventies, met name op het terrein van de zorg. Een overzicht van deze (zorg)interventies is te vinden op de website van het Nederlands Jeugdinstituut (www.nji.nl).

Een recente studie van de Education Endowment Foundation (EEF, 2020) laat zien dat voor deze leerlingen, naast goed onderwijs, twee zaken van belang zijn:

- (1) een positieve en ondersteunende omgeving, en
- (2) een voortbouwend en holistisch begrip van de leerling en zijn/haar behoeften aan zorg en ondersteuning.

Dit betekent dat samenwerking tussen onderwijs en zorg voor deze leerlingen van belang is, omdat deze twee zaken anders niet gegarandeerd kunnen worden.

In het Nederlands onderwijs is de samenwerking tussen scholen, zorgpartners en gemeenten de afgelopen jaren belangrijker geworden door de invoering van de Wet Passend onderwijs (2014) en de Jeugdwet en Wet Maatschappelijke ondersteuning (2015). Met deze wetswijzigingen wordt passende zorg en ondersteuning voor leerlingen een taak van samenwerkingsverbanden en is de jeugdzorg en WMO gedecentraliseerd naar de gemeenten (Ledoux et al., 2020; Peeters et al., 2018). Een recente evaluatie van de Wet Passend Onderwijs (Ledoux, et al., 2020) laat zien dat de samenwerking tussen onderwijs en zorgpartners nog in de kinderschoenen staat. Uit de evaluatie blijkt dat scholen het erg lastig vinden om afspraken te maken met jeugdhulpverleners. Belangrijke knelpunten zijn veranderingen die in hulpverleningsteams plaatsvinden, onduidelijkheid over de regie, lange wachtlijsten voor leerlingen die onderzoek en behandeling nodig hebben, onduidelijkheid over wie de kosten moet betalen en werkdruk van leraren.

Voorbeelden van goede samenwerking tussen onderwijs en zorg zijn er gelukkig ook veel. Helaas helpen internationale voorbeelden ons weinig verder omdat de context er zo verschilt van de (complexe) Nederlandse situatie. Op basis van literatuuronderzoek en casestudies (van Eck, 2018; Kanste et al., 2013; Smeets en Van Veen, 2018; Hesjedal et al. 2015), kunnen we voor de Nederlandse context wel een aantal kenmerken benoemen van een goede samenwerking tussen onderwijs, zorg en gemeenten:

- Een gezamenlijke visie met een gezamenlijk doel
- Duidelijkheid over de rol van elke partner; afgebakende verantwoordelijkheid.
- Gezamenlijke professionalisering
- Uitwisseling van relevante informatie en het voeren van overleg
- Vertrouwen
- Kennis van de activiteiten van elke partner
- Duidelijke en realistische verwachtingen van de bijdrage van elke partner
- Uitvoeren van evaluatie en aanpassen werkwijze waar nodig
- Voldoende middelen en ondersteunend management
- Monitoring van uitkomsten
- Georganiseerde doorzettingskracht

2.3.5 Verbreden van de horizon

Het verbreden van de horizon van leerlingen kan op verschillende manieren plaatsvinden binnen school of buiten school. Het kan bijvoorbeeld gaan om culturele activiteiten zoals een museumbezoek, maar ook om deelname aan sport en andere activiteiten die leerlingen de kans geven hun ervaringen uit te breiden. Hier hebben wij twee reviews opgenomen over het deelnemen aan kunsteducatie en outdoor avonturenonderwijs om de mogelijke effecten van het verbreden van de horizon van leerlingen te illustreren. Hierbij ontbreken voldoende gegevens om een uitspraak te kunnen doen over de kosten en het structurele inkomenseffect. Deze worden daarom niet weergegeven.

Het deelnemen aan kunsteducatie in of buiten school (EEF, 2018b)

Dit behelst bijvoorbeeld dansen, toneel, muziek of schilderen en heeft een klein maar positief effect op de cognitieve ontwikkeling van leerlingen. Gemiddeld gezien hebben programma's gemiddeld een effect van 0,15SD (EEF, 2018b).

- Leereffect: 0,15 SD = € 850 hoger jaarloon voor individu
- Kosten: tussen de €20-1500 per jaar per kind (EEF, 2018b).

Outdoor avonturenonderwijs (EEF, 2018c)

Dit behelst outdoor-ervaringen, zoals klimmen, of survivals; of buitensporten, zoals oriëntatietoer, zeilen en kanoën. Dit type activiteiten bevat meestal veel fysieke en emotionele uitdagingen, waarbij gezamenlijk leren, probleemoplossing, reflectie, en metacognitieve vaardigheden ook een rol spelen.

Over het algemeen laten studies van avontuurlijke leerinterventies consequent positieve voordelen zien op het gebied van academisch leren. Gemiddeld maken leerlingen ongeveer vier maanden extra vooruitgang. Er zijn ook aanwijzingen voor een effect op niet-cognitieve resultaten, zoals zelfvertrouwen. Het bewijs suggereert dat het effect groter is voor meer kwetsbare leerlingen en tieners, langere cursussen (meer dan een week), en degenen in een 'wildernis'-setting, hoewel andere soorten interventies nog steeds enkele positieve effecten laten zien. De gemiddelde leereffecten zijn zo'n 0,31SD (EEF, 2018c).

- Leereffect: 0,31 SD = € 1756 hoger jaarloon voor individu
- Kosten: zo'n €550,- per kind per jaar (EEF, 2018c).

2.4 Conclusie en discussie vijf interventies

De vijf beschreven interventies zijn alle vijf kansrijk, dat wil zeggen dat er voldoende bewijs is dat deze in andere landen effectief bij leerlingen achterstanden hebben ingelopen. Omdat dit veelal landen zijn met een enigszins vergelijkbare onderwijscontext (de VS, andere Europese landen), is de verwachting dat ze ook op Nederlandse scholen effectief ingezet kunnen worden. Verder valt op dat interventies die sterker gericht zijn op de specifieke achterstanden van leerlingen, effectiever zijn.

De omvang van de effecten voor leerlingen verschilt wel sterk tussen de verschillende studies. Zo kan een specifiek tutorprogramma tot grote effecten leiden, maar zijn er ook tutorprogramma's die nauwelijks leiden tot het inlopen van achterstanden. Dit is omdat het precieze ontwerp en de implementatie zeer bepalend voor de effectiviteit van de interventies (Cook, 2000). Het is belangrijk hiermee rekening te houden als Nederlandse basisscholen de interventies toepassen. Zo is een willekeurig tutorprogramma uitrollen geen garantie voor succes, maar kan een goede implementatie van een bewezen tutorprogramma voor leerlingen wel het verschil maken. In alle gevallen geldt dat het belangrijk is de interventies goed te kiezen, deze goed te implementeren en in kaart te brengen of de interventies effectief zijn.

3. Het gebruik van interventies en behoeftes van scholen

3.1 Doel

Het doel van dit deelonderzoek om in kaart te brengen in hoeverre interventies al worden toegepast op Nederlandse achterstandsscholen om kansenongelijkheid tegen te gaan, en welke interventies als het meest kansrijk worden gezien door leerkrachten. Daarnaast brengen we in kaart op welk vlak leerkrachten denken meer ondersteuning nodig te hebben om kansenongelijkheid en achterstanden aan te kunnen pakken, en of het beleid van school, bestuur en overheid hier helpend in is. Tot slot brengen we in kaart welke effecten leerkrachten ervaren als gevolg van de COVID-19 maatregelen op de ontwikkeling van leerlingen.

3.2 Methode

Voor deze deelstudie hebben we een vragenlijst ontwikkeld. De vragenlijst (zie appendix A1 voor de gehele vragenlijst) is uitgezet onder de ongeveer 200 gecertificeerde scholen van het Jeugdeducatiefonds. Van elke aangesloten school heeft 1 contactpersoon via email een uitnodiging ontvangen van het Jeugdeducatiefonds om deel te nemen aan het onderzoek.

De uitnodigingen zijn verstuurd in week van 18 mei¹, een week na de heropening van het basisonderwijs. Twee weken later is een herinnering verstuurd. Uiteindelijk hebben 166 personen de vragenlijst ingevuld. Dit komt neer op een response van 83%. Hiermee kunnen we zeggen dat de bevindingen van de vragenlijst representatief zijn voor de populatie van scholen die bij het Jeugd Educatiefonds zijn aangesloten.

3.3. Resultaten

3.3.1. In hoeverre vinden interventies plaats op scholen?

Tabel 1 laat zien dat het betrekken van ouders het vaakst voorkomt op de scholen van de ondervraagde leerkrachten (93%), gevolgd door het verbreden van de horizon (87%), samenwerken met de zorg (84%), goede leerkrachten voor de klas (83%), meer uren (68%).

Andere interventies die door leerkrachten genoemd worden

Daarnaast geeft bijna 55% van de leerkrachten aan dat er naast meer uren, betrekken van ouders, samenwerking met de zorg en het verbreden van de horizon ook nog andere interventies plaatsvinden om achterstanden aan te pakken. Leerkrachten noemen veel verschillende

¹ Onderdeel van de landelijke COVID-19 maatregelen was de (gedeeltelijke) sluiting van scholen in het primair onderwijs van 16 maart 2020 tot en met 8 juni 2020, waardoor leerlingen afstandsonderwijs kregen. Scholen waren volledig gesloten in de periode 16 maart tot 11 mei 2020. Tijdens deze periode waren scholen alleen open voor leerlingen van ouders met cruciale beroepen. Vanaf 11 mei 2020 zijn basisscholen weer gedeeltelijk geopend, waarbij alle leerlingen de helft van de week les op school hadden. Sinds 8 juni 2020 zijn basisscholen weer volledig opengesteld voor alle leerlingen.

interventies, waaronder aandacht voor gezondheid en het verstrekken van ontbijt of lunch op school, trainingen sociaal emotionele vaardigheden, buitenschoolse activiteiten, curriculumaanpassingen, begeleiding van taallessen voor ouders en deelname aan professionaliseringsactiviteiten rondom achterstanden.

Tabel 1. De aanwezigheid van interventies

	% leerkrachten dat aangeeft dat deze interventies aanwezig zijn op school		Aantal leerkrachten dat aangeeft dat deze interventies aan/afwezig zijn op school	
	Ja	Nee	Ja	Nee
Goede leerkracht voor de klas	83,13	16,87	138	28
Meer uren	68,07	31,93	113	53
Betrekken ouders	92,77	7,23	154	12
Samenwerking met zorg	83,73	16,27	139	27
Verbreden horizon	86,75	13,25	144	22
Andere interventies	54,82	45,18	90	76

3.3.2. In hoeverre zijn deze interventies volgens de leerkrachten effectief om achterstanden in te halen?

Tabel 2 en 3 laten zien dat leerkrachten vooral het verbreden van de horizon als (een beetje/ zeer) effectief (83%) ervaren. Daarnaast ervaren leerkrachten een goede leerkracht voor de klas als (een beetje/ zeer) effectief (73%). Deze laatste interventie wordt door het hoogste aantal leerkrachten als zeer effectief beschouwd (44%).

Tabel 2. Effectiviteit van interventies, aantallen.

	Aantal leerkrachten					
	Helemaal niet effectief	Weinig Effectief	Neutraal	Een beetje effectief	Zeer effectief	Totaal N
Goede leerkracht voor de klas	5	9	27	45	67	153
Meer uren	5	8	29	53	30	125
Betrekken ouders	4	17	34	59	41	155
Samenwerking met zorg	5	17	31	60	37	150
Verbreden horizon	2	7	17	70	56	152

Tabel 3. Effectiviteit van interventies, percentages.

	% leerkrachten					
	Helemaal niet effectief	Weinig Effectief	Neutraal	Een beetje effectief	Zeer effectief	Een beetje/zeer effectief
Goede leerkracht voor de klas	3,27	5,88	17,65	29,41	43,79	73,20%
Meer uren	4,00	6,40	23,20	42,40	24,00	66,40%
Betrekken ouders	2,58	10,97	21,94	38,06	26,45	64,73%
Samenwerking met zorg	3,33	11,33	20,67	40,00	24,67	64,67%
Verbreden horizon	1,32	4,61	11,18	46,05	36,84	82,89%

3.3.3. Welke factoren zijn helpend om kansen te bieden aan leerlingen?

Tabel 4 laat zien dat het schoolbeleid als erg helpend wordt beschouwd bij het bieden aan kansen aan leerlingen (99%), net als het bestuursbeleid (84%) en de kwaliteit van het lerarenteam (88%). Iets meer dan de helft van de leerkrachten ervaren de middelen die school heeft als helpend (57%) en minder dan de helft van leerkrachten ervaart het overheidsbeleid als helpend (43,37%).

Tabel 4. Behulpzaamheid van beleid en middelen

	% leerkrachten		Aantal leerkrachten	
	Belemmerd	Helpend	Belemmerd	Helpend
Schoolbeleid	1,20	98,80	2	164
Middelen van school	43,37	56,63	72	94
Kwaliteit team	12,05	87,95	20	146
Beleid schoolbestuur	15,66	84,34	26	140
Overheidsbeleid	56,63	43,37	94	72

3.3.4. Voor welke initiatieven om kansen te bevorderen is meer ondersteuning nodig?

Tabel 5 laat zien dat de behoefte aan meer ondersteuning om kansen te bevorderen op alle vlakken voorkomt. Leerkrachten geven vooral aan meer ondersteuning te kunnen gebruiken in het verbreden van de horizon van kinderen (62%), het samenwerken met de zorg (61%) en het betrekken van ouders (60%). Daarnaast is er ook behoefte aan meer ondersteuning om goede leerkrachten voor de klas te zetten (58%) en het aanbieden van meer uren voor leerlingen (48%).

Tabel 5. Behoeftte aan ondersteuning

	% leerkrachten dat aangeeft dat er behoefte is aan meer /geen ondersteuning		Aantal leerkrachten dat aangeeft dat er behoefte is aan meer /geen ondersteuning	
	Ja	Nee	Ja	Nee
Goede leerkracht voor de klas	57,83	42,17	96	70
Meer uren	47,59	52,41	79	87
Betrekken ouders	60,24	39,76	100	66
Samenwerking met zorg	60,84	39,16	101	65
Verbreden horizon	61,45	38,55	102	64
Andere interventies	25,30	74,70	42	124

3.3.5. Wat zijn de gevolgen van de COVID-19 maatregelen op de ontwikkeling van kinderen?

Tabel 6 laat zien dat leerkrachten aangeven dat zij denken dat gemiddeld ongeveer 42% van de leerlingen een achterstand heeft opgelopen door de COVID-19 maatregelen. Leerkrachten geven daarnaast aan dat ze denken dat ongeveer 10% van de leerlingen juist vooruit gegaan zijn tijdens de periode van het thuisonderwijs. Gemiddeld gezien is met zo'n 97% van de leerlingen contact geweest in de periode van thuisonderwijs.

Tabel 6. De gevolgen van Covid-19 maatregelen

	Gemiddelde % leerlingen	Aantal antwoorden
Leerlingen die een achterstand hebben opgelopen	41,83	147
Leerlingen die een voorsprong hebben opgelopen	10,17	143
Leerlingen waarmee contact geweest is tijdens thuisonderwijs periode	96,71	164

3.3.6. Wat is er nodig om opgelopen achterstanden door COVID-19 aan te pakken?

Tabel 7 laat zien dat het inzetten van extra uren en het aannemen van meer leerkrachten en/of onderwijsassistenten door leerkrachten als belangrijke middelen worden gezien om (de extra opgelopen) achterstanden in te halen. Leerkrachten geven ook aan dat er andere interventies ingezet dienen te worden. Uit de open antwoorden blijkt dat leerkrachten het belangrijk vinden om extra uren in te zetten waar het voor het kind nodig is, binnen kleinere groepen, met een focus op de kernvakken in het curriculum.

Tabel 7. Middelen voor het inlopen van achterstanden

	% leerkrachten	Aantal leerkrachten
Meer handen in de klas/ onderwijsassistenten	25,32%	40
Meer uren	44,30%	70
Betrekken ouders	6,33%	10
Samenwerking met zorg	2,53%	4
Verbreden horizon	1,90%	3
Andere interventies	48,73%	77
Totaal aantal antwoorden	96,18%	158

3.3.7. Hoe toereikend zijn huidige middelen om opgelopen achterstanden door COVID-19 aan te pakken?

Tabel 8 laat zien dat ongeveer 43% van de leerkrachten aangeeft dat de huidige middelen (ruim) onvoldoende zijn om de opgelopen achterstanden door COVID-19 aan te pakken. Daarentegen geeft 24% van de leerkrachten aan over (ruim) voldoende middelen te beschikken om achterstanden aan te pakken.

Tabel 8. Toereikendheid huidige middelen

	Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Totaal
	% leerkrachten					
Toereikendheid huidige middelen om achterstanden aan te pakken	10,56	32,92	32,30	18,63	5,59	100
	Aantal leerkrachten					
Toereikendheid huidige middelen om achterstanden aan te pakken	17	53	52	30	9	161

4. Conclusie

Deze studie richt zich op kansrijke interventies voor gelijke kansen in het basisonderwijs. Deze interventies zijn van belang omdat de kansenongelijkheid het afgelopen decennium in het Nederlands basisonderwijs is opgelopen en de recente COVID-19 crisis naar verwachting tot verdere een verdere toename van de kansenongelijkheid leidt. Dit maakt het urgent in het onderwijs gericht te investeren om gelijke kansen te bevorderen en gericht achterstanden weg te werken, om zo te voorkomen dat de huidige ontwikkelingen tot een toename in toekomstige inkomensongelijkheid leiden.

Deze studie laat zien dat een vijftal interventies kansrijk zijn voor het bevorderen van gelijke kansen en het wegwerken van achterstanden bij leerlingen. Deze interventies zijn voor leerlingen in andere landen effectief gebleken, zo laat internationaal effectonderzoek zien. Ook laat de studie zien dat deze interventies op Nederlandse basisscholen veelvuldig ingezet worden en door leraren effectief gevonden worden. De interventies zijn:

1. *De beste leerkracht voor de klas*
2. *Het aanbieden van extra uren onderwijs aan leerlingen*
3. *Betrekken van ouders*
4. *Aansluiting van onderwijs met zorgpartners*
5. *Het verbreden van de horizon*

Voor elk van de interventies geldt dat ze met name effectief zijn als ze gericht worden ingezet, dat wil zeggen specifiek op de achterstanden van leerlingen. Ze kunnen op scholen voor leerlingen zeer effectief zijn, zo blijkt uit internationaal effectonderzoek en ervaringen van Nederlandse leraren. Tegelijkertijd laat dit onderzoek zien dat de gemeten en ervaren effecten variëren, afhankelijk van het ontwerp en de implementatie van de interventies.

Positief is dat de vijf interventies op Nederlandse basisscholen ingezet worden om aan gelijke kansen te werken. De ondervraagde leraren gebruiken ze ook om achterstanden in te lopen die leerlingen door de COVID-19 crisis hebben opgelopen. Op de JEF-scholen (scholen met een bovengemiddeld percentage kwetsbare leerlingen) schatten leraren in dat 42% van de leerlingen (extra) achterstanden hebben opgelopen.

Het heel gericht wegwerken van achterstanden kan het beste door het inzetten van extra uren en goede leerkrachten en/of onderwijsassistenten. Extra uren werken het beste met goede leerkrachten, specifiek gericht zijn op de achterstand, binnen kleinere groepen en met een focus op taal en rekenen. Van de ondervraagde leraren heeft 43% wel zorg of hiervoor op hun school voldoende middelen beschikbaar zijn. Daarnaast blijft ouderbetrokkenheid, goede samenwerking met zorgprofessionals en het verbreden van de horizon belangrijk voor gelijke kansen voor ieder kind.

Referenties

Allen, J. P., Pianta, R. C., Gregory, A., Mikami, A. Y., & Lun, J. (2011). An interaction-based approach to enhancing secondary school instruction and student achievement. *Science*, *333*(6045), 1034-1037.

Bol, T. (2020) Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS panel. Working Paper April 30th 2020.
(<https://osf.io/preprints/socarxiv/hf32q>)

Borman, G. D., & Dowling, N. M. (2006). Longitudinal achievement effects of multiyear summer school: Evidence from the Teach Baltimore randomized field trial. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, *28*(1), 25-48.

Bus, A. G., Van Ijzendoorn, M. H., & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of educational research*, *65*(1), 1-21.

Centraal Planbureau (2020). *Schrappen eindtoets groep 8 kan ongelijkheid vergroten*. Den Haag: CPB.

Centraal Planbureau (2020). *Update Kansrijke Onderwijsbeleid*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Centraal Planbureau (2016). *Kansrijke Onderwijsbeleid*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Cook, P. J., Dodge, K., Farkas, G., Fryer Jr, R. G., Guryan, J., Ludwig, J., ... & Steinberg, L. (2014). *The (surprising) efficacy of academic and behavioral intervention with disadvantaged youth: results from a randomized experiment in Chicago* (No. w19862). National Bureau of Economic Research.

Dougherty, S. M. (2015). Bridging the discontinuity in adolescent literacy? Mixed evidence from a middle grades intervention. *Education Finance and Policy*, *10*(2), 157-192.

Education Endowment Foundation (2018a). *One to one Tuition. Teaching and Learning Toolkit*. London: Education Endowment Foundation.

Education Endowment Foundation (2018b). *Arts participation. Teaching and Learning Toolkit*. London: Education Endowment Foundation.

Education Endowment Foundation (2018c). *Outdoor Adventure Learning. Teaching and Learning Toolkit*. London: Education Endowment Foundation.

Education Endowment Foundation (2019a). *Extending Schoolltime. Teaching and Learning Toolkit*. London: Education Endowment Foundation.

Education Endowment Foundation (2019b). *Summer Schools. Teaching and Learning Toolkit*. London: Education Endowment Foundation.

Hesjedal, E., Hetland, H., & Iversen, A.C. (2015). Interprofessional collaboration: self-reported successful collaboration by teachers and social workers in multidisciplinary teams. *Child & Family Social Work*, *20*, 437-445.

- Ingersoll, R. M., & Strong, M. (2011). The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: A critical review of the research. *Review of educational research*, 81(2), 201-233.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). COVID-19 monitor: primair onderwijs. Utrecht: IvhO.
- Jackson, C. K., & Bruegmann, E. (2009). Teaching students and teaching each other: The importance of peer learning for teachers. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(4), 85-108.
- Jeynes, W. (2012). A meta-analysis of the efficacy of different types of parental involvement programs for urban students. *Urban education*, 47(4), 706-742.
- Jeynes, W. H. (2005). A meta-analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school student academic achievement. *Urban education*, 40(3), 237-269.
- Kanste O, Halme N, Perälä M-L. (2013). Functionality of cooperation between health, welfare and education sectors serving children and families. *International Journal of Integrated Care*, 13(4). DOI: <http://doi.org/10.5334/ijic.1070>
- Kim, J. S. (2006). Effects of a voluntary summer reading intervention on reading achievement: Results from a randomized field trial. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 28(4), 335-355.
- Kraft, M. A., & Monti-Nussbaum, M. (2017). Can schools enable parents to prevent summer learning loss? A text-messaging field experiment to promote literacy skills. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 674(1), 85-112.
- Kraft, M. A., & Rogers, T. (2015). The underutilized potential of teacher-to-parent communication: Evidence from a field experiment. *Economics of Education Review*, 47, 49-63.
- Ledoux, G., Waslander, S. & Eimers, T. (2020). *Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport Mei 2020*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut; Tilburg: TIAS School for Business and Society, Tilburg University; Nijmegen: KBA Nijmegen.
- McKinsey & Company (2020). Een versterkt fundament voor iedereen. Een onderzoek naar de doelmatigheid en toereikendheid van het funderend onderwijs (primair en voortgezet).
- Nye, C., Turner, H., & Schwartz, J. (2006). Approaches to parent involvement for improving the academic performance of elementary school age children. *Campbell Systematic Reviews*, 2(1), 1-49.
- Papay, J. P., Taylor, E. S., Tyler, J. H., & Laski, M. E. (2020). Learning job skills from colleagues at work: Evidence from a field experiment using teacher performance data. *American Economic Journal: Economic Policy*, 12(1), 359-88.
- Patall, E. A., Cooper, H., & Robinson, J. C. (2008). Parent involvement in homework: A research synthesis. *Review of educational research*, 78(4), 1039-1101.
- Peeters, R., Zijderdorp, M. & Lamers, M. (2018). *Met andere ogen. Advies voor versnelling en bestendiging van de samenwerking onderwijs-zorg-jeugd*.

Sénéchal, M., & Young, L. (2008). The effect of family literacy interventions on children's acquisition of reading from kindergarten to grade 3: A meta-analytic review. *Review of Educational Research*, 78(4), 880-907.

Smeets, E., & Veen, D. van (2018). Samenwerking tussen onderwijs, gemeenten en jeugdhulp. Onderzoek naar succesfactoren in praktijkvoorbeelden. Publicatie nr. 39 in de reeks Evaluatie Passend Onderwijs Nijmegen: KBA Nijmegen / Zwolle: Hogeschool Windesheim / NCOJ.

Taylor, E. S., & Tyler, J. H. (2012). The effect of evaluation on teacher performance. *American Economic Review*, 102(7), 3628-51.

Van Eck, J. (2018). *Draagt de samenwerking van professionals in jeugdhulp, kinderopvang en basisonderwijs bij aan de kwaliteit van hun begeleiding?* (KR. 397). Den Haag: Kennisrotonde.

Appendix

A1. Vragenlijst

Interventies

- Vinder er interventies plaats op school of in de klas om kansen van leerlingen te stimuleren?
 - o Op het gebied van aantrekken goede leerkrachten? – Ja/nee
 - o Op het gebied van aanbod meer uren/bijles aan leerlingen? – Ja/nee?
 - o Op gebied betrokkenheid ouders? – Ja/nee
 - o Op het gebied van samenwerking met zorginstellingen? -Ja/nee
 - o Het verbreden van de horizon van leerlingen? – Ja/nee
 - o Andere interventies of acties? – ja/nee. Zo ja welke? (open antwoord)

- Hoe effectief zijn de interventies om achterstanden van leerlingen aan te pakken? – Zeer effectief- Helemaal niet effectief
 - o Aantrekken van goede leerkrachten
 - o Het aanbieden van lesuren
 - o Het stimuleren van betrokkenheid van ouders
 - o Het bieden van snelle en effectieve hulp bij zorgvragen
 - o Het verbreden van de horizon van leerlingen
 - o Andere interventies

- Welke factoren ervaart u als helpend of juist belemmerend om kansen te bieden aan leerlingen? – Zeer helpend – Zeer belemmerend
 - o Beleid van de school
 - o Beleid van het schoolbestuur
 - o Overheidsbeleid
 - o Middelen die school ter beschikking heeft
 - o Kwaliteit van het lerarenteam
 - o Anders.. (open antwoord)

- Voor welke initiatieven om kansen te bevorderen zouden scholen meer ondersteuning willen? Vink aan (meerdere opties mogelijk)
 - o Aantrekken van goede leerkrachten
 - o Het aanbieden van lesuren
 - o Het stimuleren van betrokkenheid van ouders
 - o Het bieden van snelle en effectieve hulp bij zorgvragen
 - o Het verbreden van de horizon van leerlingen
 - o Andere interventies (open antwoord)

Effecten Covid-19 op achterstanden

- Hoeveel procent van de leerlingen denk u dat in uw school/klas een extra achterstand heeft opgelopen doordat zij niet naar school konden? Vul in...
- Hoeveel procent van de leerlingen denk u dat in uw school/klas een voorsprong heeft opgelopen doordat zij niet naar school konden? Vul in...
- Met hoeveel procent van uw leerlingen heeft u contact gehad tijdens de schoolsluiting? Vul in..
- Wat zou volgens u nodig zijn om opgelopen achterstanden in te kunnen lopen? – open vraag
- Zijn de bestaande middelen van de school voldoende om deze achterstanden te kunnen aanpakken? – Ruim voldoende – ruim onvoldoende